

Umiejdzynarodowienie krajowego obrotu prawnego. W poszukiwaniu istoty zagadnienia

Dynamika zmian postępujących w otaczającej nas rzeczywistości zdeterminowana jest mnogością czynników. Skutkuje ona koniecznością nieustannego rozpatrywania pojęć, zwłaszcza tych mających relewantny charakter na płaszczyźnie międzynarodowej. Zakres prawa międzynarodowego znacznie się rozszerzył – od pierwotnej troski o zachowanie pokoju¹ do stanu obecnego, gdzie pełni ono doniosłą rolę, regulując znaczącą część stosunków społecznych, już nie tylko na poziomie międzynarodowym, ale również istotnie wpływając na wewnętrzne porządki prawne państw. W związku z powyższym pojawiła się potrzeba zbadania postępującego procesu umiejdzynarodowienia krajowego obrotu prawnego. Przez umiejdzynarodowienie rozumie się objęcie swoim zasięgiem wiele państw lub udostępnienie czegoś wielu państwom², z kolei obrót prawny, na potrzeby tej monografii, oznaczać będzie wszelkie zdarzenia mogące mieć znaczenie prawne i oddziaływujące na szeroko pojmowane stosunki prawne. Zespolenie obu zwrotów tworzy całość znaczeniową, oznaczającą proces rozszerzania się wpływu sfery międzynarodowej na krajowe porządki prawne.

Geneza współczesnego umiejdzynarodowienia krajowego obrotu prawnego

Na początku, aby w pełni zrozumieć determinanty nasilonej internacjonalizacji krajowego obrotu prawnego w XXI wieku, należy spojrzeć w przeszłość. Pierwsza połowa XX wieku była jednym z najkrwawszych okresów w dziejach świata. Straty w ludności wynikłe z I wojny światowej wyniosły około 10 milionów zabitych oraz

* Doktor habilitowany, prof. UwB. Kierownik Zakładu Prawa Międzynarodowego Publicznego na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku.

** Student II roku Prawa na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku.

¹ M.N. Shaw, *Prawo międzynarodowe*, Warszawa 2011, s. 55.

² W. Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego*, Słownik PWN, tryb dostępu: <http://sjp.pwn.pl/slowniki/umiejdzynarodowienie.html> [08.05.2017].

20 milionów rannych.³ Był to tragiczny, jednakże kluczowy impuls do rozwoju współpracy międzynarodowej w wielu aspektach, który zaowocował m.in. licznymi konferencjami międzynarodowymi czy powstaniem jednej z pierwszych zinstytucjonalizowanych i stałych organizacji międzynarodowych, w pełnym tego słowa znaczeniu, a mianowicie Ligi Narodów. Rządzący zdali sobie wówczas sprawę, że sposobem na powstrzymanie tragicznych w skutkach zdarzeń w przyszłości jest ciągła współpraca, pozwalająca w pewnym stopniu monitorować, a nawet wpływać na nastroje oraz tendencje panujące w innych krajach. Jednak owa próba utrzymania bezpieczeństwa nie była realizowana konsekwentnie i ostatecznie zawiodła, czego kulminacją był wybuch II wojny światowej. Dopiero to dramatyczne wydarzenie, za cenę przekraczającą znacznie skutki I wojny światowej, doprowadziło do powstania trwałych, efektywnych organizacji międzynarodowych takich jak ONZ, a nawet (ostatecznie) ponadnarodowych, jak Wspólnoty Europejskie. Dzięki temu nastąpił okres względnego pokoju i współpracy, który był skutkiem powyższego i pozwolił na zacieśnianie się więzi pomiędzy poszczególnymi krajami. Katastrofy wojenne wpłynęły na aktywność ruchów krzewiących idee demokratyczne i poszanowanie praw człowieka. Zdano sobie sprawę z konieczności regulowania określonych kwestii w aktach o zasięgu międzynarodowym, aby nie dopuścić do powtórzenia się takich wydarzeń w przyszłości. Wzmacniało to korelacje między państwami, które zmuszone były do prowadzenia rozmów, negocjacji oraz rozwoju dyplomacji.

Uwarunkowania współczesnego umiędzynarodowienia krajowego obrotu prawnego

Postęp technologiczny, rozwój w zakresie organizacji pracy, liczne inwestycje oraz ogólny postęp nauki doprowadziły do znacznej poprawy sytuacji gospodarczej na świecie. Jest to czynnik mający pozytywny wpływ na relacje pomiędzy poszczególnymi państwami, łagodząc nieco zapędy, które mogłyby być przyczyną prób ekspansji czy agresji. Jednocześnie zapewnia stabilne warunki polityczne, umożliwiające rozwój doktrynie

³ W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2015, s. 45.

i opracowywanie rozwiązań oraz koncepcji teoretycznych na rzecz prawa międzynarodowego. Wszystkie państwa dążą do dostatku, którego osiągnięcie jest w izolacji wysoce utrudnione, co widać chociażby na przykładzie Korei Północnej. „Od początku lat 90. gospodarka północnokoreańska znajduje się w stanie permanentnego kryzysu. Kraj doprowadzony został do skrajnej ruiny. Do 2006 r. KRL-D odnotowywała nieustannie spadek bądź to poziomu produkcji, bądź obrotów w handlu zagranicznym czy wszystkich tych wskaźników równocześnie w połączeniu ze spadkiem Produktu Krajowego Brutto.”⁴ Niezbędne jest w związku z tym zawieranie umów handlowych, celnych, jak i wszelkich innych poprawiających stosunki między krajami.

Należy zwrócić uwagę na determinanty o charakterze negatywnym, jedynie pośrednio prowadzące do umiędzynarodowienia krajowego obrotu prawnego. Chodzi tu o zjawiska, których skutkiem ubocznym jest wzmocnienie się współpracy międzynarodowej. Niezależnie od poprawy sytuacji gospodarczej, kryzysy finansowe to naturalne zjawiska, pojawiające się okazjonalnie, mimo podejmowania prób zapobieżenia im. Świadomość tego pozwala jednak na minimalizowanie ich konsekwencji. „Kryzys finansowy, który uderzył w gospodarkę światową pod koniec 2008 roku, wymógł utworzenie Europejskiego Mechanizmu Stabilizacji Finansowej (EFSM) w celu wspierania krajów Unii Europejskiej znajdujących się w trudnym położeniu, co umożliwiło zachowanie stabilności finansowej w Unii.”⁵ Kryzys doprowadził zatem do pogłębionej integracji w ramach państw strefy euro, umotywowanej celami o charakterze ekonomicznym.

Istotnym, zwłaszcza w kontekście ostatnich wydarzeń (liczne ataki w Europie, przeprowadzane przede wszystkim przez tzw. Państwo Islamskie i jego zwolenników, m. in. zamach w Manchesterze⁶, Nicei⁷ czy

⁴ A. Bober, *Standardy życia i sytuacja ekonomiczna Korei Północnej*, „Management and Business Administration. Central Europe” 1/2012, s. 23.

⁵ Streszczenie Rozporządzenia Rady (UE) nr 407/2010 z dnia 11 maja 2010 r. ustanawiającego Europejski Mechanizm Stabilizacji Finansowej, tryb dostępu: http://publications.europa.eu/resource/cellar/8bad3df4-723e-4c3f-b0fa-260fc99d2b7a.0012.02/DOC_3 [08.05.2017].

⁶ Zamach samobójczy z 22 maja 2017 r., podczas koncertu piosenkarki Ariany Grande w hali Manchester Arena, za które odpowiedzialne było Państwo Islamskie (ISIS). W wyniku zdetonowania bomby umieszczonej w okolicach wejścia na obiekt zginęły 22 osoby, a 59 zostało rannych – zob. *Manchester bomber identified: Latest in terror investigation*, CBS

Barcelonie⁸), jest czynnikiem w postaci terroryzmu, względem którego zwrot „wojna z terroryzmem” zdaje się coraz bardziej uzasadniony, aczkolwiek nie jest to problem powstały dopiero w XXI wieku.⁹ „Terroryzm był przedmiotem dyskusji na forum międzynarodowym począwszy od 1934 r., kiedy to Liga Narodów przygotowała projekt konwencji dotyczącej zapobiegania terroryzmowi. Konwencja została przyjęta w 1937 r., jednak nigdy nie weszła w życie”¹⁰. W ubiegłym wieku wielokrotnie próbowano tworzyć regulacje prawnomiędzynarodowe, mające dawać instrumenty do walki z tym problemem, takie jak choćby Konwencja w sprawie przestępstw i niektórych innych czynów popełnionych na pokładzie statków powietrznych (1963 r.)¹¹, czy Konwencja o zwalczaniu terrorystycznych

News, tryb dostępu: <https://www.cbsnews.com/news/ariana-grande-concert-manchester-arena-bombing-suspect-salman-abedi-isis-claim> [16.09.2017].

⁷ Podczas obchodów Dnia Bastylli 14 lipca 2016 r. zamachowiec jadąc ciężarówką po Promenadzie Anglików (*Promenade des Anglais*) taranował stłoczonych na niej ludzi. Zginęły 84 osoby, ponad 200 zostało rannych – zob. *Najnowszy bilans krwawego zamachu w Nicei: 84 osoby nie żyją, ponad 200 rannych. 50 osób w stanie krytycznym*, TVP Info, tryb dostępu: <http://www.tvp.info/26158776/najnowszy-bilans-krwawego-zamachu-w-nicei-84-osoby-nie-zyja-ponad-200-rannych-50-osob-w-stanie-krytycznym> [16.09.2017].

⁸ Zamachowiec 17 sierpnia 2017 r. wjechał furgonetką w tłum przechodniów na *La Rambla* – popularnym deptaku w turystycznej okolicy, zabijając 13 osób i raniąc około 100 kolejnych. Do zamachu przyznało się Państwo Islamskie – zob. *Zamach w Barcelonie. Furgonetka wjechała w tłum ludzi*, Rzeczpospolita, tryb dostępu: <http://www.rp.pl/Terroryzm/170819281-Zamach-w-Barcelonie-Furgonetka-wjechała-w-tlum-ludzi.html> [16.09.2017]

⁹ Poza wskazywaniem poszczególnych przypadków należałoby również zwrócić uwagę na ogólną tendencję. Z opublikowanego w 2015 r. przez Instytut Ekonomii i Pokoju (IEP – *Institute for Economics and Peace*) *Globalnego Indeksu Terroryzmu* (GTI – *Global Terrorism Index*) wynika, że aktywność ruchów terrorystycznych w 2014 r. wzrosła o 80%, w stosunku do ich dotychczasowego, najwyższego poziomu. W tymże roku nastąpił także największy wzrost zabitych w skutek ataków terrorystycznych, względem poprzedniego roku - z 18,111 w 2013 r. do 32,685 w 2014 r. Od 2000 r. do 2014 r. liczba ludzi zabijanych corocznie w atakach terrorystycznych wzrosła dziewięciokrotnie – tryb dostępu: <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2015/11/Global-Terrorism-Index-2015.pdf> [16.09.2017].

¹⁰ Wykaz konwencji międzynarodowych Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie, tryb dostępu: <http://www.unic.un.org.pl/terroryzm/konwencje.php> [08.05.2017].

¹¹ Zwana również, od miejsca jej sporządzenia, konwencją tokijską. Jest to pierwsza konwencja antyterrorystyczna przyjęta pod auspicjami ONZ. Przeważająca część zawartych w niej regulacji odnosi się do kwestii ekstradycji oraz ustanowienia jurysdykcji przez państwa-strony konwencji, w sprawach o przestępstwa przewidziane w prawie karnymi wszelkie inne czyny popełnione na pokładzie, które mogą narażać lub narażają na niebezpieczeństwo statków powietrznych, osoby albo mienie znajdujące się na pokładzie, a także czyny, które naruszają porządek i dyscyplinę na pokładzie. Przyjęcie jej zapoczątkowało serię konwencji antyterrorystycznych, przyjmowanych w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych. Od 1963 r. wypracowano 14 instrumentów prawnych przeznaczonych do

zamachów bombowych (1997 r.)¹², przyczyniając się do efektywności współpracy państw zakresie przeciwdziałania terroryzmowi.

Chęć „zblżenia się” do innych krajów spowodowana może być także wewnętrznymi kłopotami. Na poparcie tej tezy można przywołać chociażby niedawne wydarzenia na Ukrainie, w kontekście Euromajdanu. Obywatele liczący na poprawę stanu demokracji w państwie, bezpieczeństwa kraju oraz pozycji na arenie międzynarodowej (co miało nastąpić dzięki przystąpieniu do Unii Europejskiej) protestowali przeciwko odłożeniu w czasie podpisania umowy stowarzyszeniowej przez prezydenta Wiktora Janukowycza¹³.

Jak zostało wykazane powyżej, istnieje szeroki katalog bodźców determinujących proces umiędzynarodowienia krajowego obrotu prawnego. Nie jest to oczywiście katalog jednorodny ani zamknięty, a na internacjonalizację wpływają tak czynniki o charakterze pozytywnym, jak i negatywnym, którym (choć są unikane) nie sposób ująć znaczenia.

Obszary oddziaływań systemowych umiędzynarodowienia krajowego obrotu prawnego

Umiędzynarodowienie krajowego obrotu prawnego, jako proces wysoce złożony oraz wielopłaszczyznowy, przejawia się współcześnie w wielu obszarach, wykraczając nawet poza obszary *stricte* prawne i gospodarcze, a skutkując również zmianami kulturowymi czy społecznymi. Następująca część rozważań poświęcona zostanie poszczególnym jego aspektom.

walki z terroryzmem, ostatni w 2010 r. - Konwencję o zwalczaniu bezprawnych czynów związanych z międzynarodowym lotnictwem cywilnym.

¹² Prace nad nią zostały zainicjowane przez Stany Zjednoczone. Wprowadzona została ze względu na niepokoje wywołane eskalacją na całym świecie aktów terroryzmu, we wszystkich jego formach i przejawach, a zwłaszcza z użyciem materiałów wybuchowych lub innych śmiertelnych narzędzi. Konwencja nakłada na państwa-strony obowiązek szerokiej współpracy w celach prewencyjnych, obejmującej, m.in., udzielanie sobie wzajemnej pomocy w związku z dochodzeniem, postępowaniem karnym lub ekstradycją, mającymi miejsce w związku z przestępstwami w rozumieniu tej konwencji czy zapobieganie działalności grup, które już w przeszłości dokonały przestępstw w świetle tej konwencji.

¹³ Marczenko, *Dlaczego na Ukrainie powstał Euromajdan?*, tryb dostępu: <https://obserwatorpolityczny.pl/?p=19004> [16.09.2017].

Cechą charakterystyczną prawa międzynarodowego jest brak środków przymusu. Czyni to przestrzeganie jego norm kwestią nieustającego niepokoju, przez co ma ono wielu sceptyków¹⁴. Mocarstwa mające wystarczająco silną pozycję na arenie międzynarodowej traktują obowiązujące je normy dosyć selektywnie. „20 marca 2003 r., pomimo sprzeciwu większości międzynarodowej, w tym sojuszników i przyjaciół Ameryki, i pomimo braku prawnomiędzynarodowych podstaw w postaci upoważnienia Rady Bezpieczeństwa ONZ – USA i ich koalicjanci dokonali agresji na Irak. Doszło w ten sposób do poważnego naruszenia podstawowych zasad prawa międzynarodowego, co więcej – działano w imię fałszywych, jak się miało okazać, powodów”¹⁵. Implikacją działań agresora, które były pogwałceniem art. 2. ust. 4 Karty Narodów Zjednoczonych¹⁶, były wyłącznie negatywne głosy ze strony państw takich, jak Francja Rosja, Chiny czy Niemcy, aczkolwiek owo naruszenie spotkało się, w pewnym zakresie, nawet z pozytywnym odbiorem. „Najlepszym tego wyrazem był słynny „list ośmiu” z 29 stycznia 2003 r., podpisany przez premierów Danii, Hiszpanii, Portugalii, Wielkiej Brytanii, Włoch, Polski i Węgier oraz prezydenta Czech, wyrażający pełne poparcie dla amerykańskiej polityki.”¹⁷ Z kolei w 2014 r. Rosja dopuściła się bezprawnej aneksji Krymu, i choć z tego powodu nałożono na Rosję sankcje, to nic nie wskazuje na to, by odniosły one planowany skutek, a bezprawny stan miał zostać stan cofnięty. Dnia 27 marca 2014 roku Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych przyjęło niewiążącą rezolucję, w której stwierdziło, że referendum, na podstawie którego Rosja rości sobie prawa do Krymu, jest nieważne, a strony sporu powinny jak najszybciej wypracować pokojowe rozwiązanie powstałej sytuacji. Za rezolucją

¹⁴ Por. A. Guzman, *The Consent Problem in International Law*, „Berkeley Program in Law & Economics, Working Paper Series” 2011, tryb dostępu: <http://escholarship.org/uc/item/04x8x174> [08.05.2017].

¹⁵ H. Świętek, *Wojna z Irakiem w 2003 roku w polityce Stanów Zjednoczonych Ameryki. Motywy i uwarunkowania*, Warszawa 2014, s. 41-42.

¹⁶ „Wszyscy członkowie powstrzymają się w swych stosunkach międzynarodowych od groźby użycia siły lub użycia jej przeciwko integralności terytorialnej lub niezawisłości politycznej któregośkolwiek państwa bądź w jakikolwiek inny sposób niezgodny z celami Organizacji Narodów Zjednoczonych.” – Karta Narodów Zjednoczonych (Dz.U. 1947 nr 23 poz. 90).

¹⁷ H. Świętek, *op. cit.*, s. 44.

głosowało 100 państw, 11 przeciw, 58 wstrzymało się od głosu, a 24 nie partycypowało w głosowaniu¹⁸.

Niezależnie jednak od wspomnianych incydentów, prawo międzynarodowe odnotowuje ciągłą progresję i wzrost skuteczności w wielu obszarach. Mówi się nawet, że nie stanowi już *ius inter gentes* – prawa „między” narodami, ale poprzez zjawisko konstytucjonalizacji oraz hierarchizacji norm przekształca się w prawo społeczności międzynarodowej. Proces ten ściśle wiąże się ze zmieniającym się charakterem tej społeczności, która z luźnej, pluralistycznej rodziny narodów, nabiera charakteru ściślej z sobą powiązanej wspólnoty wartości, celów, instytucji i norm¹⁹.

Na podstawie art. 2 ust. 3 Karty Narodów Zjednoczonych²⁰ wszyscy członkowie ONZ, zobowiązani są załatwiać swe spory w sposób pokojowy, tj. przede wszystkim za pomocą sposobów dyplomatycznych. Alternatywą jest sądownictwo międzynarodowe lub arbitraż, jednakże wykorzystanie tych środków i tak uzależnione jest od zgody państw będących w sporze. Dzięki temu właśnie prawo międzynarodowe ma rację bytu nawet w warunkach względnie spolaryzowanych – wszak państwa są związane jedynie tymi normami, które same na siebie nałożą.

Umieждународowienie prawa jest nieuchronnym efektem zmian w technologii i komunikacji, które uczyniły kontakty i współpracę na poziomie ogólnosiwiatowym łatwiejszymi, a stąd – bardziej prawdopodobnymi²¹. Zgodnie z zasadą *pacta sunt servanda* państwa, decydujące związać się umową międzynarodową zobowiązane są do jej przestrzegania. Determinuje to częściowe „wypieranie” przepisów

¹⁸ *Backing Ukraine's territorial integrity, UN Assembly declares Crimea referendum invalid*, UN News Centre, tryb dostępu: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=47443#>. WQSSchPyjes [08.05.2017].

¹⁹ T. Widłak, *O konstytucjonalizacji prawa międzynarodowego ku konstytucji społeczności międzynarodowej*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2010, vol. VIII, s. 49-50.

²⁰ „Wszyscy członkowie załatwiać będą swe spory międzynarodowe środkami pokojowymi w taki sposób, aby nie dopuścić do zagrożenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa oraz sprawiedliwości”, Karta Narodów Zjednoczonych.

²¹ M. Sellers, J. Klabbbers (red.), *Internalization of law and legal education, Tom 2, Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*, wyd. Springer, 2008 s. 4.

krajowych przez przepisy prawa międzynarodowego²². Proces umiędzynarodowienia krajowego obrotu prawnego jest skutkiem narastania wertykalnych i horyzontalnych komplikacji w stosunkach międzynarodowych. Poszczególne kraje łączą coraz silniejsze więzi, co z kolei prowadzi do obejmowania kolejnych dziedzin regulacjami prawnymi o zasięgu międzynarodowym. Intrygująco w tym kontekście jawi się rola prawa zwyczajowego. Jest ono istotnym składnikiem konstytuującym ład międzynarodowy, który nie może istnieć bez norm prawa międzynarodowego, zarówno umownych, jak i zwyczajowych²³. Choć mogłoby się zdawać, że prawo zwyczajowe prezentuje się dosyć anachronicznie, odgrywa w tej chwili istotną rolę, a może okazać się niezbędne dla uelastyczenia relacji międzynarodowych (i tak z każdym rokiem coraz bardziej złożonych). Rosnąca ilość aktorów na arenie międzynarodowej, liczba zawieranych traktatów międzynarodowych oraz wzrost ogólnego skomplikowania stosunków międzynarodowych zwiastuje niechybnie renesans zwyczaju, gdyż stopień zawłości stosunków międzynarodowych może doprowadzić do spadku efektywności prawa stanowionego. Zjawisko tzw. inflacji prawa, czyli tworzenia nadmiernej ilości prawa, niejednokrotnie niskiej jakości jest znane doktrynie jako zjawisko odnoszące się przede wszystkim do wewnętrznych porządków prawnych. Postępująca jurydyzacja w zakresie stosunków międzynarodowych skłania jednak ku temu, by zacząć rozpatrywać owe zjawisko również na gruncie prawa międzynarodowego. Niezaprzeczalnie natomiast warunkiem pełnego odrodzenia roli prawa zwyczajowego jest wzrost kultury prawnej całej społeczności międzynarodowej.

Na przestrzeni lat doszło do ewolucji sceny międzynarodowej. Przez wieki państwa, w tzw. erze „samotnych państw”, wydawały się wyłącznymi podmiotami prawa międzynarodowego²⁴. Współcześnie rozrasta się krąg aktorów stosunków międzynarodowych, a równocześnie wzrasta wśród nich kategoria podmiotów prawa międzynarodowego,

²² Por. A. Wróbel, R. Hauser, Z. Niewiadomski (red.), *Europeizacja prawa administracyjnego, Tom 3*, Warszawa 2014, s. 25. Autorzy mówią tam o „wypieraniu” na rzecz prawa europejskiego, tutaj zastosowane *per analogiam*.

²³ Por. J. Symonides, S. Parzymies, *Rola prawa międzynarodowego w rozwoju nauki o stosunkach międzynarodowych*, „Przegląd Strategiczny Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa” 2012, nr 1, s. 68.

²⁴ Por. M. Perkowski, *Podmiotowość prawa międzynarodowego współczesnego uniwersalizmu w złożonym modelu klasyfikacyjnym*, Białystok 2008, s. 13.

a w szczególności konstytuowanych na podstawie umów międzynarodowych organizacji międzynarodowych. Rządzący zdali sobie sprawę, że wojna nie mogła być już instrumentem polityki narodowej ze względu na wynalazek broni jądrowej i raket, więc państwa same z siebie, dobrowolnie, zdecydowały się na członkostwo w organizacjach międzynarodowych. To one mają kluczowe znaczenie dla umiędzynarodowienia krajowego obrotu prawnego. W dzisiejszych czasach bycie członkiem organizacji międzynarodowej to absolutny standard. *Ergo* – jest to opłacalne. Żadne państwo przecież dobrowolnie nie zdecydowałoby się na ograniczenia związane z obowiązkiem przestrzegania kolejnych norm prawnych, jeżeli nie widziałyby w tym płynących dla siebie korzyści. Motywy zrzeszania się w ramach bardziej złożonych struktur mogą mieć zróżnicowane podłoże, poczynając od tych o charakterze ekonomiczno-gospodarczym, po zapewnienie światowego pokoju. Niezależnie jednak od motywów, którymi kieruje się państwo, członkostwo w organizacji międzynarodowej rodzi skutki w postaci umiędzynarodowienia krajowego obrotu prawnego, poprzez wiązanie się przez państwa wspólnymi normami oraz (pośrednio) przez konieczność utrzymywania stałych kontaktów i współpracy. Przenosi to także stosunki międzynarodowe na nowy poziom. Ich kreowanie nie ogranicza się już do relacji państwo – państwo, ale realizuje się również na poziomie organizacja międzynarodowa – inne państwa.

Wraz ze zwiększeniem się katalogu podmiotów należących do społeczności międzynarodowej doszło do uspołecznienia stosunków międzynarodowych. Z czasem zaakceptowano w stosunkach międzynarodowych obecność jednostki działającej poprzez struktury organizacji (np. poprzez NGO), jak również przyznano jednostce prawo osobistej dbałości o ochronę swoich praw. Wiąże się to ze wzrostem roli i znaczenia jednostki, której możliwości obrony przed nadużyciami (ze strony państw czy rosnących w siłę korporacji międzynarodowych) zostały zwiększone. Znajduje to swoje odzwierciedlenie w prawie międzynarodowym.²⁵ Prawa człowieka, z całym swym ładunkiem humanistycznym, są obszarem jednego z najbardziej jaskrawych przykładów ingerencji prawa międzynarodowego w sferę prawa krajowego.

²⁵ Por. P. Milik, *Uspołecznienie stosunków międzynarodowych*, Portal Spraw Zagranicznych, tryb dostępu: <http://www.psz.pl/117-polityka/uspolecznienie-stosunkow-miedzynarodowych> [09.05.2017].

Swój gwałtowny rozwój odnotowały po zakończeniu II wojny światowej. Wynika to z postawionych wówczas postulatów moralnych oraz dążenia do poszanowania godności ludzkiej. Państwa dobrowolnie zdecydowały się na przyjęcie określonych regulacji ze względów humanitarnych. Wypracowany od schyłku I połowy XX wieku kompleksowy system ochrony praw człowieka o zasięgu światowym, którego podstawą jest ONZ, jak i liczne systemy regionalne uwzględniające specyfikę lokalną, na przykład afrykański system ochrony praw człowieka czy amerykański system ochrony praw człowieka, ukazują istotność umiędzynarodowienia pewnych sfer prawnych. Ma ono za zadanie ujednoczenie pewnych ogólnych, powszechnie uznanych standardów, wspólnych wszystkim państwom.

W rozważaniach dotyczących zmian na scenie międzynarodowej wydaje się, że istotnym jest poruszenie kwestii korporacji międzynarodowych. Są one nieodłącznym elementem globalizacji i nie da się zaprzeczyć ich coraz większemu wpływowi na strukturę gospodarki światowej oraz na zachodzące w niej zmiany. Siłę swą czerpią, przede wszystkim, ze zwykle wielomiliardowego potencjału finansowego. Występują w bardzo różnych formach – co do wielkości, zasięgu, form oraz metod działania i przedmiotu (poczynając od produkcyjnych i handlowych, przez usługowe, po wojskowe – tzw. *Private Military Companies*). Nawet ich nomenklatura jest zróżnicowana. W literaturze ekonomicznej określane są jako: korporacje transnarodowe, międzynarodowe, wielonarodowe i globalne²⁶. Wzmożony wpływ korporacji międzynarodowych na gospodarkę światową widoczny jest od lat 70. XX wieku. Wtedy to po raz pierwszy uznano je za znaczące podmioty gospodarki światowej, a zmiana płaszczyzny budowania relacji państwa – korporacje jest jednym z najbardziej doniosłych przewartościowań w gospodarce²⁷. „Należy stwierdzić, że dynamiczny rozwój przedsiębiorstw międzynarodowych jest z jednej strony wynikiem ewolucji systemu gospodarki światowej, która wywołała zmiany w sferze funkcjonowania przedsiębiorstw, (polegające na nieustannym pogłębianiu stopnia umiędzynaradawiania ich działalności), ale z drugiej strony te nowe rosnące w siłę organizmy z pewnością wpływają na uwarunkowania rozwoju innych uczestników stosunków

²⁶ Por. L. Ciamaga, *Struktura gospodarki światowej*, Warszawa 2003, s. 177.

²⁷ Por. M. Rosińska-Bukowska, *Najpotężniejsze korporacje współczesnego świata*, Łódź 2011, s. 3.

międzynarodowych.”²⁸ Ze względu na to wysuwany jest, w stosunku do nich, wymóg społecznej odpowiedzialności (tzw. *Corporate Social Responsibility*), czyli zobowiązania się do zachowania etycznego oraz do działań na rzecz rozwoju ekonomicznego, przy jednoczesnej trosce o poprawę jakości życia pracowników i ich rodzin, społeczności lokalnej oraz całego społeczeństwa²⁹.

Nie bez znaczenia jest też sektor organizacji pozarządowych, które coraz częściej podejmują działalność o wymiarze międzynarodowym. Zwłaszcza w ostatnich latach uaktywniły się one w tym aspekcie i choć – co do zasady – są one podmiotami krajowymi (tzn. ich status prawny jest określony prawem krajowym), to rośnie liczba NGO posiadających podmiotowość prawnomiędzynarodową. Uzyskiwanie przez NGO statusu międzynarodowego przebiega stopniowo, na podstawie określonych mechanizmów, przez co przybiera postać swoistej procedury. Można ją określić mianem umiędzynarodowienia organizacji pozarządowych.³⁰ Współtworzy ona umiędzynarodowienie krajowego obrotu prawnego.

Unia Europejska jako fenomen umiędzynarodowienia krajowego obrotu prawnego

Fundamentalna dla niniejszych rozważań jest rola organizacji regionalnych, a zwłaszcza fenomen Unii Europejskiej. Jest ona organizacją ponadnarodową, tj. jej organy są niezależne od państw członkowskich oraz mają kompetencje do samodzielnego tworzenia prawa, wiążącego państwa członkowskie, jak i osoby prawne oraz fizyczne z tych państw. Podstaw ponadnarodowego charakteru Unii można upatrywać już w akcie założycielskim historycznej Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali³¹. Z upływem czasu dochodziło do stopniowej ewolucji organizacji. Wartości, które jej przyświecały, prowadziły do poszerzania się przyznanych

²⁸ Ibidem.

²⁹ Definicja Światowej Rady Biznesu na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju, tryb dostępu: <http://old.wbcsd.org/work-program/business-role/previous-work/corporate-social-responsibility.aspx> [08.05.2017].

³⁰ Por. M. Perkowski, E. Szadkowska, *Umiędzynarodowienie organizacji pozarządowych we współczesnym prawie międzynarodowym*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2013, vol. XI, s. 94.

³¹ Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Węgla i Stali z 1951 r. (CELEX: 11951K/TXT).

kompetencji, w dziedzinach wykraczających poza sprawy gospodarcze³². Unia Europejska oferuje najbardziej udany, z dostępnych na tę chwilę, model zapewnienia powszechnego pokoju i dobrobytu poprzez handel transgraniczny, oparty na prawnej i ekonomicznej integracji³³. Jednocześnie ma największy wpływ (ze wszystkich organizacji, których Polska jest członkiem) na polskie prawo krajowe. Artykuł 90. Konstytucji RP stanowi: „Rzeczpospolita Polska może na podstawie umowy międzynarodowej przekazać organizacji międzynarodowej lub organowi międzynarodowemu kompetencje organów władzy państwowej w niektórych sprawach”. Powyższe oraz podobne uregulowania w ustawodawstwach innych państw członkowskich, pozwoliły na wyposażenie Unii w kompetencje władzy publicznej, które stanowią trzon autonomicznego, międzynarodowoprawnego porządku prawnego, co wynika z orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości UE³⁴. Zasadnicze znaczenie, dla ciągłego postępowania procesu umiędzynarodowienia krajowego obrotu prawnego, mają źródła prawa wtórnego Unii Europejskiej. Poprzez rozporządzenia, dyrektywy oraz decyzje organizacja, w której organach zasiadają reprezentanci wszystkich państw członkowskich, posiada instrumenty pozwalające ujednoczyć oraz harmonizować prawo, niezależnie od wewnętrznych porządków prawnych. Normy prawa unijnego mają pierwszeństwo przed prawem krajowym państw członkowskich, a sądy zobowiązane są do interpretowania prawa krajowego zgodnie z prawem unijnym³⁵.

Geneza zasady wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem unijnym oraz pierwszeństwa prawa unijnego przed prawem krajowym znajduje się w orzecznictwie TSUE (wcześniej TSWE). Co do zasady, sprawuje on wymiar sprawiedliwości w Unii Europejskiej poprzez zapewnienie jednolitej wykładni prawa UE we wszystkich krajach członkowskich oraz jego przestrzegania przez kraje i instytucje UE³⁶,

³² Por. M. Cesarz, *Porządek prawny Unii Europejskiej*, [w]: *Procesy integracyjne i dezintegracyjne w Europie*, A. Paczeński, M. Klimowicz (red.), Wrocław 2014, s. 179-180.

³³ M. Sellers, J. Klabbers (red.), op. cit., s. 4.

³⁴ Por. J. Kranz, *Przekazanie kompetencji na rzecz organizacji międzynarodowej w świetle praktyki Polski, Niemiec i Francji*, Łódź 2013, s. 48.

³⁵ Wyrok Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 15 lipca 1964 r. – *Flaminio Costa vs. E.N.E.L.*, (CELEX: 61964J0006).

³⁶ Art. 267 (dawny artykuł 234 TWE) Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 326 z 26.10.2012).

jednakże już powyższe przykłady jego działalności, w postaci wyinterpretowania określonych zasad prawa wspólnotowego, które mają charakter bezwzględnie wiążący dla państw członkowskich, zwracają uwagę na swoistą pozycję, którą zajmuje. „Sama rola Trybunału Sprawiedliwości UE w kwestii kreacji zasad jest przedmiotem kontrowersji. Sąd w Luksemburgu jest krytykowany za nadmierny aktywizm. Z drugiej strony podkreśla się zasługi Trybunału dla rozwoju prawa unijnego i samej Unii Europejskiej jako całości”³⁷. Wyroki TSUE nie są *expressis verbis* określone jako źródła prawa UE, aczkolwiek praktyka jednoznacznie wskazuje na ich znaczący wpływ na prawo Unii i państw członkowskich. Sądy krajowe wszystkich państw członkowskich zobligowane są do respektowania wykładni TSUE oraz mają obowiązek zadawania pytań prejudycjalnych, które wiążą je, co do rozstrzygnięcia danej sprawy³⁸. Niewątpliwie zatem Polska przyjmując całe *acquis* Unii Europejskiej uzależniła, w pewnym zakresie, sądy krajowe od organu międzynarodowego, jakim jest TSUE, poprzez nałożenie na nie wskazanych obowiązków. Ponadto państwa członkowskie, podpisując traktaty akcesyjne, zgodziły na jurysdykcję TSUE w sporach prawnych między rządami krajów Unii a jej instytucjami³⁹.

Wyżej wykazany wpływ porządku unijnego na porządki wewnętrzne państw członkowskich jest niezbędnym składnikiem funkcjonowania Unii Europejskiej w jej obecnym kształcie. Jednakże niesie on jednocześnie za sobą pewne niebezpieczeństwa. Wydaje się, że nowym członkom organizacji zależy głównie na znielowaniu deficytów ekonomicznych i infrastrukturalnych dzięki dotacjom unijnym oraz zacieśnieniu współpracy handlowej pomiędzy państwami członkowskimi. Głównym motywem przystąpienia do organizacji są zatem cele

³⁷ J. Helios, *Sędziokracja w Unii Europejskiej? Uwagi w kontekście działalności interpretacyjnej Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej*, [w:] *Rządy prawa i europejska kultura prawna*, W. Jedlecka, J. Helios, A. Bator (red.), Wrocław 2014, s. 187.

³⁸ Organ, będący sądem jednego z Państw Członkowskich, przed którym toczy się sprawa, może zwrócić się do TSUE z wnioskiem o rozpatrzenie pytania związanego z wykładnią Traktatów lub ważnością i wykładnią aktów przyjętych przez instytucje, organy lub jednostki organizacyjne Unii. Dopiero w przypadku, gdy w prawie wewnętrznym nie ma możliwości zaskarżenia danego orzeczenie lub podana jest w wątpliwość ważność aktu pochodnego prawa unijnego sąd zobowiązany wnieść sprawę do Trybunału – art. 267 (dawny artykuł 234 TWE) Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

³⁹ Artykuł 263 (dawny artykuł 230 TWE) i nast. Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

o charakterze ekonomicznym. Tymczasem przystąpienie wiąże się także koniecznością przestrzegania prawa unijnego, którego regulacje, wprowadzane często pod wpływem nacisków państw bardziej rozwiniętych, o ugruntowanej pozycji, bywają niewspółmierne do poziomu rozwoju gospodarczego państw wschodnioeuropejskich. Prowadzi to do powstawania konfliktów na tle rozwiązań, m.in. w zakresie ochrony środowiska. Taka sytuacja miała miejsce, przykładowo w 2016 r., kiedy to Komisja Europejska zaproponowała wprowadzenie limitu emisji CO₂ dla wspieranych z publicznych pieniędzy wytwórców energii elektrycznej, podczas gdy polska gospodarka tradycyjnie opiera się na elektrowniach węglowych⁴⁰. Nadmierna władza skupiona w rękach Unii Europejskiej może stać się poważnym problemem, a w konsekwencji doprowadzić do zachwiania równowagi krajowo-unijnej. Coraz częściej pojawiają się głosy, że rozszerzanie uprawnień przyznanych Unii Europejskiej zaszło za daleko i w pewnym momencie dojdzie do regresu jej roli, a przyznane kompetencje powrócą z Brukseli do rządów krajowych. Szefowie państw i rządów UE spotkali się 25 marca 2017 r. w Rzymie, by uczcić 60. rocznicę podpisania traktatów rzymskich. Była to okazja do refleksji nad stanem Unii Europejskiej i nad przyszłością integracji.⁴¹ W związku z tym wydarzeniem opublikowano tzw. *Białą księgę o przyszłości Europy*. Jest to dokument, w którym przedstawiono pięć potencjalnych scenariuszy rozwoju Unii do roku 2025. Dwa z nich przewidują zmniejszenie się roli Unii Europejskiej. Pierwszy zakłada, że Unia Europejska skupi się na działaniu więcej

⁴⁰ Początkowo z problemem zmian klimatycznych i nadmiernej emisji gazów cieplarnianych, odpowiedzialnych za zjawisko globalnego ocieplenia, próbowano zająć się wyłącznie w ramach ONZ. W 1992 r. w Rio de Janeiro zawarto *Ramową konwencję Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu*. Nie zawierała jakichkolwiek wiążących nakazów dotyczących ograniczenia emisji gazów cieplarnianych, przez co znacznie bardziej rozpoznawalnym jest *Protokół z Kioto z 1997 r.* Uzupełnia ją i jest jednocześnie międzynarodowym porozumieniem dotyczącym przeciwdziałaniu globalnemu ociepleniu. Strony zobowiązały się do redukcji do 2012 r. emisji dwutlenku węgla, metanu, tlenku azotu HFC, PFC i SF₆ zgodnie z wynegocjowanymi wartościami. Brak było jednak kar za niewywiązanie się z ciężących zobowiązań. Dopiero w ramach Unii Europejskiej, która konsekwentnie podejmuje działania w kierunku przeciwdziałaniu globalnemu ociepleniu, za niespełnienie określonych obowiązków nakładane są sankcje na państwa. W komunikacie Komisji z dnia 10 stycznia 2007 r. zatytułowanym *Ograniczenie globalnego ocieplenia do 2°C w perspektywie roku 2020 i dalszej* założono, iż do 2050 r. emisje zanieczyszczeń na świecie muszą zostać ograniczone do 50% w porównaniu z poziomem z 1990 r., z czego wynikają podjęte następnie działania.

⁴¹ Oficjalna strona Rady Europejskiej oraz Rady Unii Europejskiej, *Polityczna refleksja nad przyszłością UE*, tryb dostępu: <http://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eu-future-reflection> [08.05.2017]

i bardziej efektywnie, ale tylko w ściśle określonych obszarach, znacznie ograniczając lub przestając zupełnie oddziaływać na pozostałe. Mogłaby na przykład bezpośrednio implementować oraz wymuszać zbiorowo podjęte decyzje w zakresie polityki konkurencji czy ochrony konsumentów, rezygnując z działań dotyczących rozwoju regionalnego i polityki socjalnej. Drugi ze scenariuszy jest bardziej pesymistyczny. Zakłada on ograniczenie działalności Unii Europejskiej jedynie do podtrzymywania wspólnego rynku, a kwestie dotychczas załatwiane w ramach wspólnoty byłyby przedmiotem umów bilateralnych⁴².

„Umiejdzynarodowienie świadomości” społeczeństwa

Współczesny obraz świata, zmieniający się jeszcze dynamiczniej niż dotychczas, ze względu na postęp technologiczny jest w dużej mierze skutkiem rewolucji w zakresie technologii informacyjnych dzięki Internetowi. Na przełomie XX i XXI wieku doszło do diametralnego wzrostu częstotliwości interakcji pomiędzy członkami społeczeństw na gruncie międzynarodowym, która nie zwalnia, a wręcz przeciwnie – wraz z upowszechnianiem się dostępu do infrastruktury informacyjnej rośnie. Prowadzi to do umiejdzynarodowienia krajowego obrotu prawnego, które postępuje „oddolnie”. Występujące zmiany kulturowe spowodowały, że ludzie, nie tracąc więzi ze swymi „małymi ojczyznami”, w większym stopniu utożsamiają się ze społeczeństwem międzynarodowym, którego czują się członkami. Efektem tego jest (głównie w Europie, ze względu na podobieństwa tradycyjne, kulturowe i prawne wynikające ze współpracy w ramach Unii Europejskiej) wzmożona aktywność jednostek samorządu terytorialnego oraz samorządowych organizacji pozarządowych na arenie międzynarodowej. Największą aktywność wykazują regiony państw federalnych, z których to konstytucji wynika, że regiony uczestniczą w kształtowaniu stosunków zewnętrznych, a zwłaszcza mają prawo do zawierania umów międzynarodowych z innymi państwami oraz z ich

⁴² Pozostałe trzy scenariusze przychylnie obrazują przyszłości Unii Europejskiej. Pierwszy z nich zakłada, że kształt organizacji się nie zmieni i dalej będzie ona kontynuowała swoje działania w zakresie takim jak dotychczas. Drugi dodaje do tego jeszcze wzmocnioną współpracę pomiędzy państwami członkowskimi, które wyrażą ku temu chęć, która miałaby się odbywać w ramach jednej, bądź kilku „koalicji chętnych”. Ostatni jest najbardziej optymistyczny, ponieważ przedstawia Unię Europejską jako organizację jeszcze bardziej zintegrowaną, wyposażoną w kolejne kompetencje i regulującą większą ilość spraw.

jednostkami składowymi w zakresie niewykraczającym poza przyznane im przez prawo kompetencje⁴³. W Polsce natomiast, jak wynika z badań przeprowadzonych w 2012 roku badań, prowadzenie współpracy międzynarodowej deklaruje prawie dwie trzecie samorządów (72%). Wśród przyczyn braku takiej aktywności najczęściej wymienia się ograniczone środki finansowe czy, szerzej rozumiany, brak możliwości lub kompetencji językowych i czasu pracowników. Do głównych powodów podejmowania współpracy międzynarodowej przez samorzady należą, według ich przedstawicieli: stworzenie możliwości wymiany międzynarodowej dla mieszkańców (78%), promocja samorządu na arenie międzynarodowej (75%) oraz przeniesienie dobrych praktyk z zagranicznych jednostek samorządowych na grunt lokalny (70%)⁴⁴. Tradycyjna współpraca międzypaństwowa, typowa dla wcześniejszych okresów historycznych, uzupełniana jest współcześnie nową siecią powiązań między społecznościami lokalnymi oraz regionalnymi w formie współpracy transgranicznej, partnerstwa gmin i miast oraz międzynarodowej współpracy regionów⁴⁵. Należy przy tym zaznaczyć, że współpraca transgraniczna nie ogranicza się wyłącznie do najbliższych sąsiadów, co dostrzec można na przykładzie Polski, która aktywnie rozwija kooperację z Belgią, Łotwą i Estonią. Ponadto zawarła również umowy o współpracy międzyregionalnej z Gruzją, Kirgistanem i Uzbekistanem⁴⁶.

„We współczesnych państwach głównym ośrodkiem odpowiedzialnym za kształtowanie relacji zewnętrznych jest rząd. Wynika to ze specyfiki prawa międzynarodowego publicznego, którego niekwestionowanymi podmiotami są przede wszystkim państwa (równe, suwerenne) i organizacje międzynarodowe”⁴⁷. Jednak coraz częściej w Polsce dyskutuje się na temat decentralizacji w prowadzeniu polityki granicznej i wiążącym się z tym wzrostem znaczenia dyplomacji

⁴³ Por. M. Perkowski, *Międzynarodowa współpraca województw w prawie i praktyce*, Białystok 2013, s. 39.

⁴⁴ A. Fuksiewicz et al., *Współpraca zagraniczna polskich samorządów. Wnioski z badań*, Warszawa 2012, s. 5.

⁴⁵ K. Jósowski, *Samorząd terytorialny w procesie integracji europejskiej. Polskie doświadczenia i wnioski na przyszłość*, Katowice 2008, s. 9. Por.: *Zrównoważony rozwój terenów przygranicznych*, B. Kościak, M. Sławińska (red.), Lublin 2010.

⁴⁶ Por. Ł. Skoczylas, *Aktualna współpraca transgraniczna Rzeczypospolitej Polskiej modelująca aktywność międzynarodową samorządów*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2012, nr 12, s. 67.

⁴⁷ M. Perkowski, *op. cit.*, s. 42.

publicznej. Zdaje się, że najbardziej trafne określenie tego zjawiska znajduje się w wypowiedzi Deana Edmunda Gulliona, który określił, że dyplomacja publiczna zajmuje się wpływem postaw społecznych na kształtowanie i prowadzenie polityki zagranicznej. Obejmuje wymiar stosunków międzynarodowych, wykraczających poza tradycyjną dyplomację; kształtowanie przez rząd opinii za granicą; interakcje prywatnych grup i interesów w jednym państwie na te grupy i interesy w innym państwie; raportowaniu wydarzeń z zagranicy i ich wpływu na politykę; komunikację między ludźmi zajmującymi się komunikowaniem między dyplomatami i zagranicznymi korespondentami; oraz proces międzykulturowej komunikacji⁴⁸. Rośnie zatem rola *soft power*, określanej przez amerykańskiego politologa Josepha Nye jako zdolność państwa do zdobywania tego, co się chce za pomocą atrakcyjności, wymian kulturalnych, utrzymywanych relacjach z sojusznikami i pomocy ekonomicznej, a nie przymusu⁴⁹. Ewidentnym tego korelatem jest wyżej wspomniany wzrost częstotliwości interakcji społecznych, który skutkuje większymi możliwościami obywateli do samodzielnego kształtowania opinii o swoich państwach za granicą. Dochodzi do częściowego przeniesienia ciężaru w budowaniu obrazu państwa za granicą - z władzy na wszystkich obywateli, zarówno indywidualnych, jak i w ramach określonych samorządów.

Przyszłość umiędzynarodowienia krajowego obrotu prawnego

Prędkość umiędzynarodawiania krajowego obrotu prawnego rośnie w tempie geometrycznym i nie wydaje się, aby w najbliższych latach miała zmaleć, nawet w wypadku wystąpienia wydarzeń negatywnie wpływających na umiędzynarodowienie, jak na przykład ziszczenie się jednego z bardziej pesymistycznych scenariuszy przyszłości Unii Europejskiej. Choćby się rozpadła, niewątpliwie inna organizacja o zasięgu ponadnarodowym wstąpi w jej miejsce. Wynika to z przemian kulturowych, które dokonały się, zmieniając mentalności ludzi. Rodzi to następujące pytanie – czy prawo międzynarodowe, które przeszło tak długą drogę (od początkowo

⁴⁸ *About U.S. Public Diplomacy*, tryb dostępu: [http://pdaa.publicdiplomacy.org/?page_id=6\[10.10.2013\]](http://pdaa.publicdiplomacy.org/?page_id=6[10.10.2013]) [08.05.2017].

⁴⁹ Edytowany transkrypt z Carnegie Council Books for Breakfast, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, tryb dostępu: <http://bit.ly/2pXcbCd> [08.05.2017].

zawieranych umów bilateralnych, po aktualne prawo obowiązujące niejednokrotnie w zasadzie całą społeczność międzynarodową), wyprze prawo krajowe? Jakkolwiek proces postępowałby, nie usunie – jak się wydaje – porządków krajowych, mimo tendencjom światowym skierowanym ku prymatowi prawa międzynarodowego i nierozzerwalnej integralności obu porządków prawnych. Związek pomiędzy prawem międzynarodowym a wewnętrznymi porządkami powinien być raczej postrzegany jako symbioza, aniżeli dwa spierające się systemy. W związku z tym znaczenie komparatystyki prawniczej trudno przecenić. Umiedzynarodowienie oraz zeuropeizowanie prawa zdecydowanie zwiększyło jej rolę. Wynika to z faktu, że coraz częściej pojawia się sytuacja „wyboru systemów”, w której istnieje kilka „kompetentnych” systemów i należy zdefiniować, który ma zastosowanie⁵⁰. Ponadto tworzenie prawa na poziomie ponadnarodowym wymaga zrozumienia odrębności systemów politycznych⁵¹. Czyni to komparatystykę prawniczą niezbędnym elementem integracji międzynarodowej, pozwalając stworzyć regulacje akceptowalne dla wielu państw, mimo występujących różnic systemowych i kulturalnych.

Wielowątkowość zagadnienia

Umiedzynarodowienie krajowego obrotu prawnego (tak jego uwarunkowania, jak i przejawy) jest niezwykle wdzięcznym tematem do badań, zwłaszcza interdyscyplinarnych, ze względu na wielowątkowość oraz różnorodność składających się na nie szczegółowych zagadnień. Należałoby jednak pamiętać o tym, że obraz doktrynalny bywa asymetryczny i nie w pełni realny. Jest to konsekwencją tendencji naukowców do darzenia jednych obszarów większą atencją, kosztem innych. Dotychczas największe zainteresowanie szeroko rozumianym umiedzynarodowieniem było widoczne, przede wszystkim, w pracach dotyczących działalności przedsiębiorstw i ekonomii. Wydaje się jednak, że nieunikniony postęp umiedzynarodowienia krajowego obrotu prawnego doprowadzi do wzrostu liczby opracowań naukowych na ten temat.

⁵⁰ M. Kikkeri, *The theory and practice of comparative legal reasoning: from inspiration to rational legal justification*, Florencja 1999, s. 511.

⁵¹ M. Kikkeri, *Comparative Legal Reasoning and European Law*, Dordrecht-Boston-London 2001, s. 54.